

УДК 130.123.4:316.614.5

Костюшко Г. О.

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї ЯК ДІЄВИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті окреслено проблему духовних цінностей української сім'ї, національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Наведені визначення понять «духовність», «цінність», «ціннісні орієнтації», «духовні цінності», «національні цінності», «патріотизм», «патріотичне виховання», «національне виховання». Представлено різні підходи щодо класифікацій цінностей. У результаті аналізу філософської, соціологічної, педагогічної літератури визначено загальну класифікацію національних духовних цінностей українців. Визначено молодший шкільний вік як сприятливий щодо формування духовних цінностей у контексті національно-патріотичного виховання, а сім'ю як важливий інститут формування духовних цінностей особистості. Представлені напрямки соціально-виховної роботи з сім'єю щодо формування національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: духовність, цінність, духовні цінності, ціннісні орієнтації, патріотизм, патріотичне виховання, національне виховання, сім'я, молодший шкільний вік, народна педагогіка, традиції, звичаї.

Національно-патріотичне виховання молодшої генерації українців належить до пріоритетних напрямків системи виховання та освіти України.

Для вирішення зазначених проблем було прийнято ряд важливих законодавчо-нормативних документів, базовими з яких є: Національна Доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді», Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладів» тощо.

Важлива роль у формуванні патріотизму належить сім'ї. Саме сім'я покликана закладати міцне підґрунтя національної ідеї, національної свідомості, патріотичних почуттів, готовності на власному прикладі формувати патріотичні почуття дітей. Саме тому, основною метою та завданням навчальних закладів є залучення батьків учнів, вихованців до активної участі в навчально-виховному процесі, організації та проведення позанавчальних виховних заходів. Батьки мають стати не тільки гостями та спостерігачами, вони мають безпосередньо впливати на формування молодого покоління.

Цей вплив буде дійсно дієвим та ефективним, якщо зусилля педагогів будуть спрямовані на підтримку ініціативи батьківської громади, долучення батьків до популяризації кращого досвіду патріотичного виховання, до взаємодії педагогів і батьків у розробленні та реалізації рішень щодо патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Як зазначено, патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни [6].

Створення умов для популяризації кращих здобутків національної культурної та духовної спадщини, героїчного минулого та сучасного українського народу, підтримки творчості дітей і молоді на засадах традицій і звичаїв українського народу є одним із важливих напрямків виховної роботи педагогів.

Метою статті є: визначення ролі і місця духовних цінностей сім'ї в патріотичному вихованні дітей молодшого шкільного віку та характеристики напрямів соціально-виховної роботи з сім'єю.

До проблеми патріотичного виховання дітей і молоді на духовно – моральних засадах народної педагогіки неодноразово зверталися в своїх роботах видатні вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський тощо.

Теоретичне підґрунтя національно-патріотичного, громадянського виховання дітей і учнівської молоді розробили та впровадили такі відомі науковці, як: І. Бех, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Москалець, Ю. Руденко, К. Чорна, М. Ярмаченко тощо.

Українську родинну педагогіку як дієвий механізм виховання дітей і молоді досліджували В. Оржеховська, М. Стельмахович, Б. Ступарик, П. Щербань тощо.

У межах даного дослідження виникає необхідність розглянути наступні категорії: «цінності», «духовні цінності», «патріотизм», «патріотичне виховання».

Отже, духовність, духовний трактується за словниками, як «зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її» [1, с. 333].

Аксіологія, теорія цінностей розкриває природу та структуру цінностей, взаємозв'язок цінностей, їх місце у реальності, зумовленість соціальними та культурними чинниками, значення для життєдіяльності людини.

Великий тлумачний словник української мови пояснює поняття «цінність», як «важливість, значущість чого – небудь» [1, с. 1588].

Цінність у філософсько – соціологічному трактуванні окреслює соціальний, культурний, людський зміст певних явищ дійсності. Філософія наголошує на тому, що цінністю для людини є те, що вона вважає найбільш значущим, або те, що вона вважає для себе благом.

Існують також і інші підходи до категорії «цінність»: як із загальної позиції, а саме, як «позитивної або негативної значущості об'єктів навколишнього світу для окремої людини, класу, суспільної групи, суспільства в цілому», так і з індивідуальної, як «системи внутрішніх чинників, які визначають спрямованість

діяльності людини, служать основою для вибору цілей і засобів діяльності, утворюють ядро внутрішнього духовного життя особистості, визначають її ставлення до навколишнього світу та до самої себе»[5, с. 382].

Сьогодні в науковій літературі не існує єдиного підходу до класифікації цінностей. Так, сучасні дослідники розподіляють цінності *за походженням; за приналежністю; за об'єктом засвоєння; за змістом; за метою засвоєння; за роллю в діяльності людини; за способом вияву; за значенням для людини, суспільства; за рівнем узагальнення* тощо.

Науковець Г. Ситник, досліджуючи особливості української ціннісної системи, до «основних українських національних цінностей відносить: державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичні основи розвитку, працелюбність, духовність, сім'ю, рівноправність народів, які населяють Україну, самовідданість під час захисту Батьківщини, соціальну справедливість, колективізм, матеріальне та духовне надбання народу України, миролюбність, толерантність, доброзичливість» [11, с. 369].

Аналізуючи різні наукові підходи щодо загальної класифікації національних духовних цінностей українців ми визначили наступні: державна мова, спільна історична пам'ять, народні традиції й звичаї, національна символіка, моральність, релігійність, терпимість, справедливість, взаєморозуміння, взаємодопомога миролюбність, доброзичливість, працелюбність, сім'я (сімейні цінності) тощо.

Як зазначають автори в Програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [9].

Дослідник української народної педагогіки М. Стельмахович виокремлює один із важливих її компонентів – народну деонтологію (що перекладається з грецької мови як наука про конче потрібне, вкрай необхідне), в якій визначає обов'язковим прищеплення в думках і вчинках кожної людини таких духовних цінностей, як любов до рідної мови, культури народу, почуття доброзичливості до інших народів, знання свого родоводу, охорона честі родини, шанування народних звичаїв, традицій, символів.

Молодший шкільний вік є сприятливим щодо формування ціннісних орієнтацій особистості. Як зазначають психологи, це етап становлення особистості, коли формуються основи характеру, ставлення до навколишнього світу, людей, себе, засвоюються моральні норми, інтенсивно розвивається моральність позицій, ціннісних орієнтирів, інтересів і дій.

Аналізуючи процес формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління, В. Бех, К. Чорна визначають, що у шестирічних дітей розвивається певна орієнтація на соціум, вміння на відповідному рівні розуміти та оцінювати суспільні відносини. У шість років дитина починає розуміти важливість суспільно значущих справ. У цей час формується певне розуміння й оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінку ставлення дорослого через призму конкретної діяльності [9]. Автори також наголошують, що завершення періоду молодшого шкільного віку відзначається сформованістю більш складної та стійкої системи ціннісних орієнтацій, що й становить активну життєву позицію особистості,

сприяє розвитку свідомості й самосвідомості. Отже, саме в цьому віковому періоді важливо формувати здатність дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угруповання; як учня, жителя міста чи села; виховувати в неї любов до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій [9].

Національно-патріотичне виховання доцільно здійснюватися на всіх етапах духовно – морального становлення особистості. Дитинство є одним із найбільш сприятливих періодів у формуванні першооснов національної самосвідомості, усвідомлення своєї приналежності до нації, пробудження поваги до рідної мови, культури, традицій, звичаїв, символіки тощо.

М. Стельмахович розуміє національне виховання через контекст народної педагогіки. На його думку, «кожен народ через свою національну систему виховання продовжує себе у своїх дітях, генерує національний дух, менталітет, характер, психологію, традиційну родинну – побутову культуру, спосіб життя» [12, с. 23].

За результатами аналізу літератури ми виявили наступні підходи щодо визначення поняття «патріотизм», а саме: «патріотизм» походить від patriot – співвітчизник, patris - Батьківщина, Вітчизна та означає «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви та подвиги» [8, с. 511].

Український педагогічний словник наводить наступне визначення патріотизму – це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [3, с. 249].

Універсальний словник української мови визначення «патріотизм» подає як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність до подвигів і жертв в ім'я інтересів своєї вітчизни» [6, с.549].

Як визначають автори Програми українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння й утвердження України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею [9].

На сьогодні перед нашою державою стоїть завдання – виховання в дітей і молоді почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, готовності до виконання громадських і конституційних обов'язків.

Особливе місце в цьому процесі займає сім'я. Вона є не тільки духовною цінністю української нації, а й сама формує та закладає духовні засади цінностей особистості. Із самого свого народження дитина долучається до системи цінностей і процес їх засвоєння відбувається протягом усього її життя.

За О. Вишневським до «цінностей сімейного життя належить: пошана до предків, демократизм стосунків, повага до прав дитини та старших, відповідальність, здоровий спосіб життя, дотримання народних звичаїв, оберігання традицій, гостинність, сімейна відкритість до суспільного життя» [2, с. 130].

Серед пріоритетних напрямків взаємодії педагогів з батьками щодо національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку ми можемо визначити наступні:

- вивчення психолого - педагогічних умов родинного виховання та його виховного потенціалу;
- пропагування та культивування кращих родинних звичаїв і традицій;
- активне долучення батьків у якості організаторів, учасників, волонтерів із популяризації досвіду патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку;
- формування високої педагогічної культури батьків із питань патріотичного виховання дітей у сім'ї;
- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, толерантності;
- запобігання проявам духовної спустошеності, відчуженості, байдужості, агресії в родині;
- соціально-виховна робота в організації процесу стимулювання сім'ї, батьків до самовдосконалення та самовиховання.

Отже, у вирішенні проблеми національно-патріотичного виховання підростаючого покоління на сучасному етапі, у першу чергу, необхідно орієнтуватися на формування духовних цінностей сім'ї. Слід пам'ятати, що з кожної окремої родини починається ціннісне ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації. Сучасний виховний процес може бути реалізованим за умови взаємодії інститутів сім'ї та школи.

Використана література:

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. друге, доопрацьоване і доповнене. – Дрогобич: Коло, 2006. – 326 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Законодавство України [Електронний ресурс]// Верховна Рада України офіційний веб-портал. – Текс. дані. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/lavs>.
5. Етнокультурологія /Автор укладач Л. М. Маєвська. Словник-довідник. – Житомир: «Полісся», 2007. – 392 с.
6. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
7. Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навчальному році від 27.11.2014 № 1/9-614 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України офіційний веб-портал. – Текс. Дані. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-614729-14>.
8. Нечволод Л. І. Сучасний словник іномовних слів. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 768 с.

9. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна / Гірська школа Українських Карпат. - 2015. - № 12-13. - С. 26-37. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2015_12-13_25.

10. Родинно-сімейна енциклопедія. За заг. ред.. Ф. С. Арвата та ін. – К.: Богдана, 1966. – 438 с.

11. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства, держави / Г. Ситник // Вісник НАДУ. – 2004. – № 2. – С. 369-374.

12. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.

КОСТЮШКО АННА АЛЕКСЕЕВНА. *Духовные ценности украинской семьи как действенный фактор национально-патриотического воспитания детей младшего школьного возраста.*

В статье обозначено проблему духовных ценностей украинской семьи, национально-патриотического воспитания детей младшего школьного возраста. Даны определения понятий «духовность», «ценность», «ценностные ориентации», «духовные ценности», «национальные ценности», «патриотизм», «патриотическое воспитание», «национальное воспитание». Представлены разные подходы к классификации ценностей. В результате анализа философской, социологической, педагогической литературы определено общую классификацию национальных духовных ценностей украинцев. Определен младший школьный возраст как наиболее благоприятный для формирования духовных ценностей в контексте национально-патриотического воспитания, а семью как важнейший институт формирования духовных ценностей личности. Представлены направления социально-воспитательной работы с семьей по формированию национально-патриотического воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: *духовность, ценности, духовные ценности, ценностные ориентации, патриотизм, патриотическое воспитание, национальное воспитание, семья, младший школьный возраст, народная педагогика, традиции, обряды.*

KOSTIUSHKO GANNA. *The spiritual values of the ukrainian family as an effective factor of national and patriotic upbringing of children of primary school age.*

The article outlines the problem of the spiritual values of the Ukrainian family, the national-patriotic upbringing of children of junior school age. The definitions of concepts "spirituality", "value", "value orientations", "spiritual values", "national values", "patriotism", "patriotic education", "national education" are given. Different approaches to the classification of values are presented. As a result of the analysis of philosophical, sociological, and pedagogical literature, a general classification of the national spiritual values of Ukrainians is defined. The younger school age is defined as the most favorable for the formation of spiritual values in the context of national patriotic education, and the family as the most important institution for the formation of the spiritual values of the individual. The directions of social-educational work with the

family concerning the formation of the national-patriotic education of the younger generation are presented.

Tags: spirituality, value, spiritual values, value orientations, patriotism, patriotic upbringing, national education, family, junior school age, folk pedagogy, traditions, customs.

УДК 355.097.2

Мирошніченко Н.О., Сторожук М.Б.

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

У статті розкрито та обґрунтовано поняття «волонтерство», «волонтерська діяльність», «милосердя», «благодійництво». Розкрито історичні аспекти розвитку та становлення волонтерства в Україні. Визначено специфіку волонтерського руху в Україні яка полягає у тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є студентська молодь. У даній статті проаналізовано наукові доробки науковців у сфері волонтерської діяльності. Авторами подано та проаналізовано законодавчу базу у сфері волонтерської діяльності. Досліджено та проаналізовано досвід перших меценатів на теренах України.

Ключові слова: волонтерство, милосердя, благодійництво, волонтерські центри, добровольці, волонтерський рух.

Для України волонтерство – явище не нове, милосердя, співчуття, благодійність, властиві нашому народу. Приклади благодійної діяльності на теренах України можна знайти в історії ще за часів Київської Русі і навіть набагато раніше. Протягом століть благодійна допомога видозмінювалась разом із плином історичних подій, пройшовши шлях від суто церковної до світської. Наразі благодійна діяльність в Україні переживає новий етап розвитку. З'являються та розвиваються різні форми благодійної діяльності, не властиві періоду радянської доби. Зокрема, із прийняттям незалежності України розпочався бурхливий розвиток руху волонтерської діяльності – однієї з форм благодійності.

Особливістю волонтерського руху в Україні є те, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є студентська молодь. Участь соціально активних молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язанні соціальних проблем, випробувати свої можливості, приймаючи участь у проектах і програмах соціально-педагогічної спрямованості.

Необхідно відзначити, що питання виховання соціальної активності особистості завжди були в центрі уваги педагогів. Затребувані сьогодні ідеї про виховання громадської активності підростаючих поколінь ми знаходимо в працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького. Сучасні теоретико-